

Довбушів міф на екрані

Анастасія Канівець

«Довбуш»

Сценаристи: Пол Волянський, Олесь Санін, Василь Портяк, Максим Черниш
 Режисер Олесь Санін
 Оператор Сергій Михальчук
 Художники-постановники: Олександра Дробот, Юрій Григорович
 Композиторка Алла Загайкевич
 Постановники трюків: Петро Треско, Руслан Горілий, Петро Жирун
 Кастинг-директор Алла Самоїленко
 Продюсер Максим Асадчий
 У ролях: Сергій Стрельников, Олексій Гнатковський, Дарія Плахтій, Агата Бузек, Матеуш Костюкевич, Ростислав Держипільський, Олександр Мавріц, Єжи Шейбаль, Володимир Беляєв, Лузер Тверскі та ін.
 Pronto film, 2023, прем'єра 24.08.2023.

Дарія Плахтій у фільмі «Довбуш». Режисер Олесь Санін. Pronto film, 2023.

«Довбуш» Олесь Саніна – одна з найочікуваніших вітчизняних прем'єр останніх років. Як і належить фільмові, на який чекали так довго і на який поклали стільки надій, відгуків він одержав зливу – і геть протилежних. Хтось вітає довгожданий вихід стрічки і гідне поповнення українського історичного кіно; хтось вказує на недоліки, зокрема історичної реконструкції. Пролунали навіть сумніви щодо того, наскільки варто вшановувати саме Довбуша – не лише народного месника, а й відомого розбійника. А втім, хіба все це не є також місією історичного кіно? Не зваяти черговий «бронзовий монумент», як це – і вельми успішно – робив радянський кінематограф, а силою мистецтва викликати до життя тінь з минулого, дати їй новий образ, що реактуалізує її для сучасного покоління. І чим більше тут суперечок, тим, може, й краще.

Сергій Стрельников у фільмі «Довбуш».

Так чи інакше, «Довбуш» продовжив хвилю українського кіно, що відображає-відрефлексовує українську реальність на новому історичному витку, від Майдану й російсько-української війни. Переосмислення історії є важливою складовою процесу – і Довбуш став чудовим зразком того, як може переозначуватись історична постать, і як химерно можуть перехрещуватись у ній наративи різних ідеологічних епох. Довбуш, «український Робін Гуд», «борець із панамі» (ким в його часи були переважно польські або ж спольщені українські роди) став втіленням боротьби проти соціального та, певною мірою, національного поневолення – і саме так увійшов до масової свідомості, а згодом і культури. Таким ми пам'ятаємо його за радянськими і пострадянськими підручниками з історії, за народними оповідками й піснями, за белетристикою, зрештою, за фільмом «Олекса Довбуш» Віктора Іванова 1959 року. Таким він постає й у стрічці Олесь Саніна.

Мабуть, чим можна передусім дорікнути автору – тим, що він певною мірою увів в оману глядача. Вступні титри стверджують, що перед нами постане не вигадка, не легенда, Боже збав, – а сама істина, правдива історія великої особистості. Тим часом, чесніше було б написати: «Правди ніхто не знає, але ось ми пропонуємо вам нову легенду, сучасну і зрозумілу вам». Бо про принципове «отілення» Довбуша у фільмі говорити важко: радше вже він показує, як народжувався його міф. Ми бачимо все ті самі більш чи менш знайомі історії про легендарного опришка, що їх творці однією рукою раціоналізують, а іншою щедро сповивають містичним серпанком. Ось просте, переконливе і не без гумору пояснення переказів «Довбуша кулі не беруть»: постріл випадково «приймає на себе» Олексина бартка («Нікому не розповідай!» – застерігає його брат Іван). І тут же у низці флешбеків розгортається

туманна історія про те, як у дитинстві Олекса вижив після удару блискавки. В символічному ключі кадри напівмертвої дитини в землі, з монетами на очах зчитуються легко: досвід смерті, подолання її, переродження... Але хто ця незрозуміла постать у химерній масці, що «відшпигує» хлопця? Наскільки вона взагалі потрібна? Такий момент, розрахований радше на поверховий ефект, у фільмі непоодинокий – досить згадати видовищну, але переускладнену сцену з викрадення російських скарбів, призначених лихій княгині Яблуновській.

Психологічна лінія у фільмі розвинута найслабше, поступаючись пригодницькій. Особливо помітно це на історії стосунків братів Довбушів, Олекси (Сергій Стрельников) й Івана (Олексій Гнатковський). Архетипічна опозиція «доброго» і «злого» братів пропонує майже безмежні драматургічні можливості – але тут ці стосунки, замішані на любові, суперництві (не за дівчину, а за вплив, за владу!), почутті провини, показані скупіше, ніж хотілося б. Стосується це й образу Івана, привабливого своєю колоритністю й неоднозначністю. Натомість самому Олексі Довбушу, відповідно до ненайкращих традицій вітчизняного кіно, бракує складності та глибини: надто вже незмінно правильно він думає, говорить та чинить... щоправда, на відміну від багатьох стрічок, тут це досить вдало замасковано рамками авантюрно-романтичного жанру.

Фільмовому героєві дещо бракує самобутності – зате за нього її додає антураж. Своєю попередньою роботою «Поводир» учень Леоніда Осики Олесь Санін продемонстрував, як можна інкорпорувати традицію поетичного кіно у фільм із пригодницьким сюжетом. «Довбуш» вийшов тут на новий рівень. Безперечно, це не поетичне кіно, проте уроки майстрів помітні: де ще творці стрічки могли навчитися так показати красу Карпат (кінокартина гідно продовжує низку того, що можна умовно назвати «карпатськими фільмами»), пронизати твір духом міфу й ритуалу? Нарешті, так витворити звукоряд, щоб він ніс у собі окремий заряд смислів? Олесь Санін сам музикант, він знає ціну звучання і слова, і музичного інструменту; й, коли йдеться про цей фільм, не можна не згадати про місцеву говірку (чи, принаймні, дуже вдалу її стилізацію), звуки дрімби й трембіти та «Аркан», доповнені музикою Алли Загайкевич.

Проте, ще раз наголосимо, йдеться тут не про наслідування, не про продовження традиції поетичного кіно, а саме про «школу». А фільм Олеся Саніна, попри весь свій традиціоналізм – в ньому відчутні перегуки ще й з «Довбушем» Віктора Іванова, а то й з «Коліївщиною» Івана Кавалерідзе 1933 року, з її темою соціально-національної боротьби XVIII ст. та багатою етнічною мозаїкою, – все ж абсолютно сучасний. Він розрахований на нинішнього глядача гострим сюжетом, динамічним монтажем, ефектними сценами боїв, несподіваним фіналом... а ще – своїм меседжем «Боротьба триває». Такий титр закриває фільм, але ідея ця звучить у кожному його кадрі. Частиною цієї боротьби є і сама стрічка «Довбуш».

Символ опришківського руху у фільмі «Довбуш»

Орина Челакова

Кадр з фільму «Довбуш».

Вже не раз ішлося, що фільм «Довбуш» Олеся Саніна – найдорожчий та один із наймасштабніших за всю історію кіно Незалежної України. Фільм пройшов нелегкий шлях, оскільки зйомки призупинялися та оновлювалися двічі, а потім – війна. І тільки 24 серпня 2023 року масштабний ігровий україно-польський пригодницько-історичний екшн вийшов на екрани.

Події розгортаються на початку XVIII століття, коли польське панування було нестерпним. Головні герої, два брати Іван та Олекса Довбуші, – опришки. Гуцули підіймають повстання проти гніту, на чолі якого Олекса, у відповідь шляхта робить усе можливе, аби придушити повстання та стратити Олексу Довбуша. Проте йому вдається виграти цю битву.

Головного героя зіграв Сергій Стрельников, який показав сміливу вдачу та майстерність навичок боротьби Олекси Довбуша. Жіночність, кохання та дівочу вроду втілено у Марічці, яку зіграла Дарія Плахтій. Бунтівного Івана Довбуша, рідного брата Олекси, зіграв Олексій Гнатковський – це був його дебют у кіно. Гуцульський одяг, зброю, традиції та величні краєвиди Карпат відтворено завдяки художникам-постановникам, групі костюмерів та операторській роботі Сергія Михальчука.

До фільму були залучені також і польські актори, оскільки «Довбуш» розповідає про спільні сторінки українсько-польської історії. Матеуш Косцюкевич зіграв полковника